

**PSIXOLOGIK HIMOYA FENOMENI HAQIDAGI
NAZARIY QARASHLARNING RIVOJLANISH
TAVSIFI**

Rahmonova Mahliyo Boymurodovna

*Xalqaro innovatsion universiteti Psixologiya va
jismoniy madaniyat kafedrası o'qituvchisi*

**DESCRIPTION OF THE DEVELOPMENT OF
THEORETICAL VIEWS ON THE
PHENOMENON OF PSYCHOLOGICAL
DEFENSE**

Rakhmonova Mahliyo Boymurodovna

*International Innovation University
Teacher of the Department of Psychology and Physical
Culture*

**ХАРАКТЕРИСТИКА РАЗВИТИЯ
ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ВЗГЛЯДОВ НА ФЕНОМЕН
ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ЗАЩИТЫ**

Рахмонова Махлиё Боймуродовна.

*Международный инновационный университет
Преподаватель кафедры психологии и физической
культуры*

E-mail:

rahmonovamahliyo75@gmail.com

Orcid: 0009-0007-7402-9067

Doi:

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15461570>

Annotatsiya. *Shaxsning axborot-psixologik xavfsizligi nazariyasini asoslab, u shaxsning psixologik himoyasini tashkil etuvchi uchta asosiy darajasini ko'rib chiqadi:*

ijtimoiy – butun jamiyat miqyosida;

ijtimoiy-guruhli – turli ijtimoiy guruhlar asosida;

psixologik himoya quyidagi shakllarda amalga oshiriladigan individual-shaxsiy: intrapersonal psixologik himoya va individual ijtimoiy-psixologik himoya

Kalit so'zlar: *Psixologik himoya, axborot psixologiyasi, shaxslararo munosabat, blakirovka qilish, himoya vositalari, himoya, boshqarish, to'xtash, o'zaro munosabatlar..*

Аннотация: *Основываясь на теории информационно-психологической безопасности личности, она рассматривает три основных уровня, составляющих психологическую защиту личности:*

социальный – в масштабах всего общества;

социально-групповой – основанный на различных социальных группах;

Психологическая защита носит индивидуально-личностный характер, реализуется в следующих формах: внутриличностная психологическая защита и индивидуальная социально-психологическая защита.

Ключевые слова: *Психологическая защита, информационная психология, межличностные отношения, блокирование, защитные средства, защита, управление, остановка, отношения.*

Annotation: *Basing the theory of informational and psychological security of the individual, it considers three main levels that constitute the psychological protection of the individual:*

social - on the scale of society as a whole;

socio-group - based on various social groups;

individual-personal, where psychological protection is implemented in the following forms: intrapersonal psychological protection and individual socio-psychological protection.

Key words: *Psychological protection, information psychology, interpersonal relationships, blocking, protective equipment, protection, management, stopping, relationships.*

Kirish. Fan taraqqiyotining hozirgi bosqichida psixologik himoya deganda an'anaviy psixoanalitik talqin tushuniladi, ya'ni "intrapersonal" himoya, tashqi ta'sirlardan esa psixologik himoya "ijtimoiy-psixologik" yoki "shaxslararo" himoya deb belgilanadi. Y.L.Dotsenko shaxslararo psixologik himoyani boshqa subyektdan unga tahdid soladigan zararlarni bartaraf etish yoki kamaytirish uchun psixologik vositalardan foydalanish jarayonini tushunadi. Psixologik himoyaning psixoterapevtik jihatlari ham mavjudligini ko'rib chiqib va tahlil qilib, Y.L.Dotsenko shaxslararo munosabatlarda namoyon bo'ladigan shunga xos asosiy himoya munosabatlarini (g'amxo'rlik, haydash, blokirovka qilish, boshqarish, to'xtash, e'tiborsizlik) ko'rsatib o'tadi. Ushbu tuzilmalar dinamik xususiyatga ega. Muallif tahdidning tabiatiga va uning mazmuniga mos keladigan, nospetsifik, stereotipizatsiya qilingan, faqat tahdidni faktga mos keladigan himoya munosabatlari va harakatlarini o'ziga xos tarzda tasniflaydi.

Tadqiqot metodologiyasi va adabiyotlarning tahlili. Tadqiqot tahlillarida ko'rsatilishicha, intrapersonal o'zaro ta'sirning namoyon bo'lishi inson bolaligida kirishadigan shaxslararo munosabatlar tabiatidan kelib chiqadi. Bu nuqtai nazar G.V.Grachev tomonidan amalga oshirilgan shaxsni psixologik himoyasining tadqiq qilish va ishlab chiqish tizimida o'z aksini topgan.

Shaxsning axborot-psixologik xavfsizligi nazariyasini asoslab, u shaxsning psixologik himoyasini tashkil etuvchi uchta asosiy darajasini ko'rib chiqadi:

ijtimoiy – butun jamiyat miqyosida;

ijtimoiy-guruhli – turli ijtimoiy guruhlar asosida;

psixologik himoya quyidagi shakllarda amalga oshiriladigan individual-shaxsiy: intrapersonal psixologik himoya va individual ijtimoiy-psixologik himoya.

G.V.Grachevning fikriga ko'ra, psixologik o'z-o'zini himoya qilish shaxsni psixologik himoya qilish tizimining markaziy komponentidir. Uni shakllantirishning asosi axborot va xulq-atvor qayta ishlash algoritmlari bo'lib, ular shaxsning axborot-psixologik ta'siriga duchor bo'lgan axborot-kommunikatsiya holatlarining asosiy guruhlariga mos keladi. Muallif tomonidan psixologik himoyaning nazariyasi va texnologiyasini asoslashga uringan.

Natijalar. V.A.Shtroo nafaqat intrapersonal, shaxslararo, balki guruhli va guruhlararo darajalarda ham himoyani o'rganish zarur deb hisoblaydi.

Y.B.Zaxarova tadqiqotlarida psixologik himoyaning tuzilish darajasi modelini taklif etadi va u o‘z ichiga:

- ichki himoya – Men-obraz (shaxsni hisobga olish) o‘ziga o‘zi tahdid qilganda himoya mexanizmlarini qo‘llash;

- shaxslararo himoya- o‘zaro shaxsiy tenglik asosida subyektga boshqalar tomonidan tahdid bo‘lganda himoya mexanizmlarini qo‘llash;

- biz-obrazini saqlab qolishga qaratilgan himoya-muayyan ijtimoiy guruhning boshqa guruhlar a‘zolari bilan o‘zaro munosabatlarida shaxsning ijtimoiy identifikatsiyasiga tahdid tug‘ilganda himoya mexanizmlarini qo‘llash.

Z.A.Parfenova “psixologik himoya” hodisasining tarkibiy va dinamik xususiyatlarini ishlab chiqishga murojaat qilgan. Muallif psixologik himoyaning ong osti, ongli va ijtimoiy shakllarini ko‘rib chiqadi. Ong osti psixologik himoya-shaxsiy tajriba va rivojlanishning mahsuli; ongli psixologik himoya-bevosita atrof-muhit meyorlari va ijtimoiy qarashlarning o‘zlashtirilishi natijasidir. Ijtimoiy psixologik himoya esa Z.A. Parfenovaning fikriga ko‘ra, ikki tomonlamadir, chunki bir tomondan, u ko‘proq darajada yanada ongsizdir (ong ostidan ko‘ra) va boshqa tomondan-u jamiyatning madaniy meyorlari va an‘analarini o‘zlashtirishning natijasidir.

Shunday qilib, tadqiqotchilar himoyani "ichki" va "tashqi" ga bo‘lish mezonini sifatida tahdid o‘chog‘ining mahalliyashtirilganini ko‘rib chiqmoqdalar. "Intrapersonal" himoya vositalari ularning klassik ma‘nosida psixologik himoya mexanizmlari sifatida namoyon bo‘ladi, va "shaxslararo" himoyada shaxs himoya xulqining turli shakllari dolzarblashadi. Inqirozli vaziyatlarni bartaraf etishning himoya xulq-atvorini shakllantirishning tajribasini tadqiq etilmoqda. Bunday tajriba, albatta, inqirozli vaziyatlarni optimal, shuningdek, o‘z joniga qasd qilish va professional deformatsiyalarni bartaraf etishga, xodimlarning holatini hissiy va psixologik nazorat qilish va tuzatishga, va zarur bo‘lganda o‘z vaqtida reabilitatsion yordam qilishga asos bo‘ladi. Psixoprofilaktik usullar, avtogenik o‘qitish usullari va o‘yin psixotexnikasi, psixodrama va krizis holatida insonni topa olish va undan mustaqil ravishda chiqishning o‘ziga xos holatlarini qo‘llash, o‘quv treninglari ishlab chiqilgan. Treninglar jarayonida ishtirokchilar tomonidan anglangan va noqulay oqibatlarga ega bo‘lgan hatolarni qanday tahlil qilishlar, inqirozli vaziyatlarni yengishning konstruktiv usullari va yo‘llarini shakllantirishlar ishlab chiqilgan. Mualliflar shaxsiy anglashda dolzarb talablarning aytilishlari, ishtirokchilarning hissiy “ko‘tarilishi”da namoyon buladigan, individual ish shakli oldida guruhli ish shakllarining shartsiz imkoniyatlari haqida tavsiyalar berilgan.

I.Y.Maxovaning ishlari oliy ta'lim sharoitida vaziyatning dolzarbligi va shaxsiy identifikatsiya qilish subyektning holat va refleksiv mexanizmi sifatida vakolatning konseptual modelini tekshirishga bag'ishlangan. O'quv-kasbiy tayyorgarlik faoliyatining shakllantirish omillarini o'rganishda uning konseptual modelida keltirilgan kompetentlik hodisasi tuzilishining haqiqati aniqlangan. Kompetentlik komponentlari (indikativ, meyoriy va diagnostik) talabalarning o'quv-kasbiy faoliyatining omilli tuzilmalarida aniqlanadi.

Muallif bitiruvchilar vakolatlarining indikativ komponentini tahlil qilish jarayonida shaxsning himoya mexanizmlari haqidafikr bildirgan. Bitiruvchilar vakolatlarining indikativ komponenti o'quv vaziyatida o'zlarining dolzarb maqsadlariga erishish bilan qoniqishlari taqdim etilgan, ammo kuchlanishning kuchayishi va identifikatsiyaning tarqalishi bandlik va professional vaziyat talablariga rioya qilish zarurati bilan bog'liq bo'lib, shaxsning himoya mexanizmlari bilan qoplanishini namoyon etadi. Ideal kasbiy obrazning tartibga soluvchi roli yo'q; kasbiy vaziyatning ma'nosi shu nuqtai nazardan ustun turadi.

Munozara. Subyekt xususiyatlari psixologik xavf va tahdidlarning oldini olish, zararsizlantirish va bartaraf etish usullarini egallash va qo'llash natijasida yuzaga keladigan muammoni hal qilish jarayonida psixologik xavfsizlik va farovonlikka erishish uchun ichki resurslarni jalb qilish sifatini belgilaydi. Bu xususiyatlarning ta'siri ham ichki (muallifning o'zining yoki ishtirokchilar yordami ruhiyatining ko'rinishlariga), ham tashqi (faoliyatni amalga oshirishning ijtimoiy-psixologik sharoitlarida insonni o'rab turgan jamiyatning psixologik xavfsizligi ko'rinishlariga) yo'naltirilgan. Belgilangan subyektiv xususiyatlarning uyg'unligi individual va ijtimoiy psixologik makon chegarasida sodir bo'ladi, shuning uchun uning davomiyligi va intensivligi muhim darajada nafaqat shaxsning o'ziga bog'liq, balki barcha ishtirokchilar vakolatlarining negizida muayyan jamiyat bilan birgalikda yaratilgan psixologik xavfsizlik atmosferasining mavjudligiga bog'liqdir. Bu "psixologik xavfsizlik muhitini yaratish, psixologik xavfni bartaraf etish va bartaraf etish texnikasi bilan o'z faoliyatini jihazlash uchun nazariy va amaliy tayyorlik qobiliyatning birligidir" deb tushunilgan psixologik xavfsizlik subyektining vakolatini tadqiq qilish va rivojlantirish zarurati keskinligini anglatadi». Demak, psixologik himoya deganda ichki va tashqi nizolar, xavotirlanish holatlari va bezovtalik bilan bog'liq noxush, shikastlanish kechinmalaridan ongni himoya qilishga qaratilgan shaxsni psixologik barqarorlashtirishning maxsus tizimi tushuniladi.

Xulosa. Psixologiya fanida psixologik himoya hodisasini tushunishda ikki asosiy yondashuvni farqlash mumkin. Birinchisi, psixologik himoyani ongning mudofaa strategiyalari tizimi (rad yetish, ratsionalizatsiya va boshqalar.) sifatida ko‘rib chiqish.

Ikkinchi yondashuv esa, har qanday ruhiy faoliyat va uning namoyon bo‘lishi himoyaga tegishlidir, chunki shaxsning o‘zaro munosabat jarayonida psixologik noqulayliklarni kamaytirish yoki bartaraf etish imkonini beradi. Bunday yondashuv tadqiqotimizning maqsad va vazifalariga mos keladi. Biz F.V.Bassin, R.M. Granovskaya, L.R. Grebennikov, B.V. Zeygarnik, V.G. Kamenskaya, V.K. Myager, A.A.Nalchadjyan, I.M.Nikolskaya, Y.S.Romanova, Y.T.Sokolova va boshqalarning, mojaroli vaziyatlarda o‘z-o‘zini tartibga solish va yengish relevant vosita bo‘lgan inson ongining kundalik ishlaydigan mexanizmining psixologik himoyasini normal va eng ma‘qul deb hisoblashgan nuqtai nazariga tayanamiz. Psixologik himoyadan foydalanish hissiy stressni yengillashtirish, xulq-atvorni tartibsizlantirishning oldini olish va qisqa vaqt ichida yangi ijtimoiy-psixologik sharoitlarga moslashish imkonini beradi. Ba‘zi hollarda himoya mexanizmlari doimiy mojaro holatiga olib kelishi mumkin, shuning uchun halokatli va konstruktiv himoya choralarini farqlash kerak deb hisoblaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Фрейд А. Эго и механизми заштити. – М.: Изд-во Эксмо, 2003. –256 с.
2. Фрейд З. Психология бессознательного. – СПб: Питер, 2007. – 432 с.
3. Райгородский Д.Й. Самосознание и защитные механизми личности. - Самара: Бахрах – М, 2008. – 655с.
4. Самаров Р. Қодиров У. Шахсинг психологик химояси – барқарорликни таъминлаш асоси // Таълим муаммоари. 2010, 1-сон.